

Dokument Nr. 18

1. Die russlanddeutschen Geistlichen in der internationalen Diplomatie

Archiwum Akt Nowych (AAN) Warszawa [Archiv der Neuen Akten Warschau]
Zespół [Bestand]: Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ) [Ministerium für Auswärtige
Angelegenheiten]
Sygnatura [Signatur]: 2821
Karta [Seiten]: 83-88

Inhalt: Aktennotiz zu den religiösen Verfolgungen in der UdSSR, erstellt anhand eines Vortrags, zur Lage der verfolgten katholischen sowie protestantischen Priester in der UdSSR. Eingeschlossen sind dabei die Namen von Inhaftierten Priestern – auch Deutsche und Protestanten.

Datum: 26. Oktober 1935

NOTATKA W SPRAWIE PRZEŚLADOWAŃ RELIGIJNYCH W ZSRR.

Konstytucje republik sowieckich wchodzących w skład ZSRR zapewniają wszystkim obywatelom swobodę sumienia, przyznają wolność wyznań religijnych i propagandy przeciw religijnej oraz oddzielają kościół od państwa i szkoły.

Choć niektórzy komentatorzy konstytucji sowieckich ujmując rzeczy sofistycznie, dopatrują się w nich zakazu propagandy wyznaniowej, w przeciwstawieniu do propagandy przeciw religijnej, zdawaćby się mogło, że konstytucje te dają dostateczne podstawy do swobodnego rozwoju każdego wyznania.

W rzeczywistości jednak to teoretyczne założenie konstytucyjne, drogą rozporządzeń wykonawczych, sprowadza się w Sowietach w praktyce, do martwej litery. Chociaż bowiem w teorii nauczanie religii jest dozwolone, to w praktyce pobierać naukę religijną wolno tylko osobom pełnoletnim /od lat 21/. Chociaż przyznaje się prawo /dekret komisarzy ludowych z dn. 23/I.1918 r./ ugrupowaniom obywateli, składających się conajmniej z 20-tu osób /t. Zw. dwadcatkom/używania świątyń, dostarczanych przez rząd, w zasadzie, bezpłatnie, to w praktyce świątynie te, na podstawie fikcyjnego obliczenia ich dochodów, obciąża się takimi podatkami, że rzadko która z gmin jest w stanie pokryć je z dobrowolnych datków wiernych. Chociaż wspomnianym „dwadcatkom” przysługuje prawo angażowania kapłanów /t.zw. w dialektyce sowieckiej pracowników religijnych, to kapłani ci należą według praw sowieckich do kategorii ‚liszeńców‘, czyli osób pozbawionych wszelkich praw politycznych i częściowo ekonomicznych. Wszelkie związki o charakterze religijnym poza związkami „dwadcatek”, są zabronione, a kapłani, jako ‚liszeńcy‘ nie mogą tworzyć żadnych zrzeszeń, nawet o charakterze zawodowym, co uniemożliwia utworzenie jakiegokolwiek hierarchii kościelnej. Przypomnieć tu można głośną sprawę ks. Skalskiego, infułata kijowskiego, który pociągnięty był w r. 1927 do odpowiedzialności m. inn. za wykazywanie, nieuznawanej przez ZSRR władzy biskupiej. Stwierdzić ponadto należy, że na terytorium ZSRR niemożliwe jest dziś istnienie wszelkich uczelni ściśle religijnych, a więc seminarjów i akademij duchownych, co uniemożliwia stwarzanie nowych zastępów kapłańskich.

O ile do niedawna władze sowieckie za pośrednictwem związku bezbożników prowadziły wojnę z religią w sposób hałaśliwy, za pomocą pochodów, wyszydzających wszelkie wyznania, sprzedaży pism bezbożnych przed czynnymi świątyniami, organizowania obchodów propagandowych w okresie uroczystych świąt, zmuszania dzieci w szkołach do denuncjowania praktykujących rodziców itp., o tyle obecna walka rządu ZSRR z religią, choć zarzuciła, częściowo, efekty zewnętrzne, przeprowadzana jest jeszcze bardziej wytrwale i konsekwentnie.

Wytyczne obecnej taktyki władz sowieckich w tym względzie dadzą się ująć w sposób następujący:

1. Nadmierne obciążanie czynnych w ZSRR kościołów podatkami oraz stosowanie zbyt surowych wymagań, co do remontu gmachów oraz konserwacji należącego do kościoła inwentarza.

Empfohlene Zitierweise:

Dokument Nr. 18, in: Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941. Quellen-Datenbank. Hrsg. von Katrin Boeckh und Emilia Hrabovec. URL: <http://www.konnetz.ios-regensburg.de/dokumenteview.php?ID=18>, abgerufen am: [Abrufdatum].

2. Demoralizowanie przedstawicieli gmin wyznaniowych, wspomnianych „dwadcatki” drogą szykan policyjnych lub wprowadzania do tych organizacji elementów, będących na usługach rządowych organów politycznych.
3. Osłabianie odporności moralnej duchowieństwa, przez ograniczenie dopływu zasobów materialnych, komplikowanie codziennych warunków życia za pomocą np. ograniczeń mieszkaniowych, utrudnień meldunkowych, lub zwykłej prowokacji.

Każdy z wyszczególnionych punktów zasługuje na obszerniejsze omówienie.

Odnosnie nadmiernego obciążania podatkami, należy przypomnieć, że od budynku kościelnego uiszcza się podatek od nieruchomości i opłatę ubezpieczeniową, określaną arbitralnie przez władze sowieckie. Przykładowo wygląda to tak, że np. kościół św. Piotra i Pawła w Moskwie opłaca 3.000 rub. rocznie, natomiast kościół znany pod nazwą „na Gruzinach“ w temże mieście opłaca ok. 11.000 rubli. Takież kościoły w miastach prowincjonalnych opłacają od 800 do 4.000 rubli. Do tego dochodzą koszty konserwacji, które nie dadzą się podciągnąć pod jakąś regułę, jednak w wielu wypadkach przekraczają sumy podatkowe i ubezpieczeniowe, dosięgając kilkuset tysięcy rubli. Podatki te i świadczenia przekraczają, w ogromnej większości wypadków, możliwości płatnicze parafjan. Władze zaś nie wnikając w istotne bardzo ciężkie ich położenie, zaległości płatnicze traktują jako domniemany dowód nikłego zainteresowania sprawami kościoła i w ten sposób zyskują pretekst do zamknięcia szeregu kościołów wzgl. zamykają kościoły z powodu niewykonania remontu, brak którego grozi, rzekomo, bezpieczeństwu publicznemu.

Do tej samej kategorii należy taktyka władz sowieckich zmierzająca do zamykania kościołów drogą rekwirowania ich w czasie kampanji żniw na spichrze. Choć władze przy takich rekwizycjach często zapewniają, że jest to środek czasowy, to w praktyce po opróżnieniu kościoła jest on w takim stanie, że z powodu zdemolowania ołtarza i innych urządzeń kościelnych nie nadaje się do dalszego odprawiania nabożeństw; środki zaś parafjan są zbyt szczupłe, by pozwalały na ponowne doprowadzenie go do należytego stanu. Zaznaczyć tu prócz tego trzeba, że kościół raz zamknięty uważać, w ogóle, należy za stracony, gdyż z reguły władze, nawet przy zaistnieniu warunków legalnych i materialnych jego egzystencji, nie zgadzają się na ponowne otwarcie, pod różnemi pozorami.

Szykany stosowane względem członków rad kościelnych /”dwadcatki”/ również odbijają się fatalnie na działalności religijnej. Ta jedna w ZSRR, jak wspomniano powyżej, prawna forma funkcjonowania związków wyznaniowych, dopuszczająca możliwość utrzymania kościołów, a przy nich obsługi duchownej, jest przez nacisk władz sowieckich, wywierany na członków Rad Kościelnych, dezorganizowana, a nawet rozbijana, pozbawiając świątynię należytej opieki. Ostatnie aresztowania członków Rady Kościelnej w Leningradzie i innych miejscowościach ZSRR wpłynęły dezorganizująco na te związki do tego stopnia, że nie tylko rozbiły bezpośrednio zaatakowane „dwadcatki”, ale zdeprawowały członków innych Rad Kościelnych. Tak n.p. w Moskwie nie mogą się odbyć wybory na okres nowej kadencji, z braku nie tylko kandydatów do Rady, lecz również i wyborców, którzy zdecydowanie uchylili się od uczestnictwa w wyborach. Zaznaczyć należy, że rozbicie „dwadcatki” powoduje w zasadzie zamknięcie kościoła.

Co się tyczy akcji władz sowieckich, skierowanej przeciwko samym kapłanom, to zaznaczyć należy, że, o ile dawniej represje w stosunku do nich nosiły charakter bardzo ostry, manifestujący się w deportacjach, karach więzienia, a nawet karach śmierci, i mogły w oczach ludności opromieniać kapłanów tych aureolą męczeństwa, o tyle dziś władze dochodzą do tego samego celu, robiąc to metodami, nie tak może jaskrawymi, lecz znacznie perfidniejszymi.

Przedewszystkim wytrąca się z rąk kapłana tę najcenniejszą broń, jaką on posiada, t.j. kościół. Po zamknięciu kościoła, kapłan pozostawiony jest częstokroć w spokoju, ale jest bez silny: nabożeństw niema gdzie odprawiać, robi to może po cichu w domu, ale możliwości masowej akcji religijnej przestaje istnieć. Z drugiej strony, gdzie czynne kościoły pozbawione są duszpasterzy, księży, którym kościoły zamknięto, nie są do nich dopuszczani przez odmawianie im prawa pobytu na podstawie nowej ustawy o paszportyzacji. Ta

Empfohlene Zitierweise:

Dokument Nr. 18, in: Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941. Quellen-Datenbank. Hrsg. von Katrin Boeckh und Emilia Hrabovec. URL: <http://www.konnetz.ios-regensburg.de/dokumenteview.php?ID=18>, abgerufen am:

[Abrufdatum].

sama ustawa używana jest jako pretekst do wysiedlania kapłanów, rezydujących oddawna w swych parafjach, co zwłaszcza ma miejsce w prowincjach przygranicznych. Do tej samej kategorii szykan, skierowanych przeciwko kapłanom, należy stosowana przez władze ZSRR metoda wysiedlania kapłanów z zajmowanych mieszkań i żądania wysokiego okupu za nowe locum. Kapłani ci wyrzuceni na bruk zmuszeni są w ogromnej większości wypadków szukać nowego miejsca zamieszkania.

Powyżej opisane metody stosowane są przez władze sowieckie do wszystkich wyznań, lecz najsilniej atakowane są katolicyzm i protestantyzm, jako wyznania najlepiej zorganizowane, najwyżej stojące i wykazujące największą spójność duchową. To samo dotyczy specjalnego nasilenia sowieckiej akcji antyreligijnej w stosunku do tych dzielnic, gdzie dane wyznania posiadają największe skupienia wiernych, a zatem wykazują większą w danym okręgu odporność. Gdy zatem w środkowej i wschodniej połaci ZSRR akcja przeciwko kościołom i księżom jest słabsza, to na Białorusi i Ukrainie, jako głównych skupieniach elementu katolickiego nabiera ona specjalnej siły.

Wyniki antyreligijnej akcji rządowej w ZSRR są wprost katastrofalne. Dane statystyczne, niezmiernie trudne do uzyskania, nie pozwalają na dokładne odtworzenie całokształtu strat, poniesionych przez Kościół katolicki i protestancki na całym terytorium Związku Sowieckiego. Posiadane jednak dane z poszczególnych okręgów, a zwłaszcza tych, w których istnieją największe skupienia wiernych, jak Ukraina i Białoruś, pozwalają w dość jasny sposób uprzytomnić sobie rozmiary klęski zadanej przez władze sowieckie tym wyznaniom.

Tak więc już w roku 1928 na Prawobrzeżu Ukraińskim Djecezja Kamieniecka posiadała 102 kościoły parafialne, nie licząc mniejszych kościołów i kaplic, obsługiwanych tylko przez 41 kapłanów, Diecezja Żytomierska zaś 107 kościołów parafialnych, obsługiwanych przez 40 kapłanów. Na Lewobrzeżu Ukraińskim istniało w tym samym roku 11 katolickich kościołów parafialnych.

Według posiadanych materiałów na Ukrainie od roku 1928 aresztowano następujących księży:

Czesław Fedorowicz	Józef Sowiński
Ignacy Łubieński	Budziński
Wojciech Kobiec	Chmielnicki Zygmunt
Antoni Tarczyński	Dunin-Wąsowicz /powtórnie/
Jan Ładyga /60 lat/	Hański /powtórnie/
Adalbert Kopec	Łowejko Piotr /powtórnie/
Józef Kowalski	Puzynowski /powtórnie/
Franciszek Andruszkiewicz	Jurkiewicz
Szczepanik	Maciej Bryńczak
Kazimierz Maskręcki	Franciszek Czyrski
Aleksander Żmigrodzki	Władysław Dworzecki
Aleksy Aleksiejew	Karpiński
Kwaśniewski	Kobiec
Jan Swiderski	Kobyłański
Józef Mioduszewski	Zygmunt Kukuruza
Lewiński	Józef Krummel
Bieniecki	Piotr Madera
Albin Markuszewski	Emanuel Makiełko
Zych	Szyszka
Petkiewicz	Nanoski /powtórnie/
Woronicz	Opolski Ignacy
Madera	Prokopowicz Teodor
Stanisław Słomiński	Marian Sokołowski
Kazimierz Sokołowski	oraz 2-ch księży nieznanego nazwiska

Empfohlene Zitierweise:

Dokument Nr. 18, in: Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941. Quellen-Datenbank. Hrsg. von Katrin Boeckh und Emilia Hrabovec. URL: <http://www.konnetz.ios-regensburg.de/dokumenteview.php?ID=18>, abgerufen am: [Abrufdatum].

Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941
Quellen-Datenbank

Rozenberg	Łukacz Jan
Andrzej Rybałtowski	Wierzbicki
Antoni Skalski	Andruszczak
Załoski Feliks.	Adolf Kasznyc
	Leon Piotrowski.

W roku 1934 pozostało jeszcze około 30 księży. na Ukrainie.

Od roku 1934 do chwili obecnej zaszły w powyższym stanie następujące zmiany. Aresztowani zostali:

Ks. Szenfels Alojzy – z Kijowa	Ks. Sobociński Sebastian – Bar
„ Woronicz Józef – Czudów	„ Szczepaniuk z Krymka
„ Welik Paweł – z Zwiachlu	„ Markuszewski Albin
„ Rudenko Andronik – Czuchów	„ Juchniewicz Stanisław – Żybmierz
„ Samosenko – Berdyczów	„ Brawer Stanisław – Połonne

Odebrano prawo odprawiania nabożeństw następującym księżom:

Jan Brudycki, Stanisław Rojko, Antoni Wedegis, Andrzej Rybałtowski i Jankowski z Kotelni.

Reszta księży bądź zmarła, bądź znajduje się w stanie zdrowia, niepozwalającym na czynną służbę kościelną, tak że na Prawobrzeżu Ukraińskim pozostało wszystkiego 2-ch czynnych księży i 2ch na Lewobrzeżu.

Sytuacja kościoła protestanckiego na Ukrainie Sowieckiej przedstawia się również tragicznie, jak i sytuacja kościoła katolickiego. Mają tam również miejsca masowe zamykania świątyni protestanckich i aresztowania pastorów. Dość stwierdzić, że na Ukrainie Sowieckiej pozostaje obecnie tylko 4-ch pastorów obsługujących swe parafje, a mianowicie:

w Charkowie –	pastor Meier
w Odesie –	„ Vogel
w Kassel –	„ Frank
w Żytomierzu –	„ Domres, który utworzył t.zw. „Freireligiöse Gemeinde”, zupełnie bolszewicką.

Wiadome losy innych pastorów są następujące:

Głowa kościoła ewangelicko-augsburskiego w U.S.R.R. pastor Birth, w Charkowie został aresztowany i zesłany w 1935 r. na 10 lat robót przymusowych.

Pastor Göhring w Kijowie aresztowany w 1935 r. skazany na śmierć wreszcie ułaskawiony na 10 lat robót przymusowych.

Pastor Paetsch na 10 lat robót przymusowych.

Pastor Uhle w Heimthal / Pulin – okręg Kijowski / zesłany w 1934 r.

Pastor Moderau w Emilczynie /okręg Kijowski/ zesłany w 1935 r.

Pastor Koch w Gross-Liebenthal /okręg Odeski/ zesłany w 1930 r.

Pastor Mertz w Hoffnungsthal /okręg Odeski/ zesłany w 1930 r.

Pastor Seibt w Worms /okręg Odeski/ zesłany w 1928 r.

Pastor Deutshmann w Hochstedt /okr. Charkowski/ w 1935 r. skazany na śmierć, potem ułaskawiony na 10 lat robót przymusowych.

Pastor Seib w Dniepropietrowsku również w 1935 r. skazany na śmierć i ułaskawiony na 10 lat robót.

Pastor Baumann w Kronau /okr. Charkowski/ skazany w 1935 r. na 10 lat.

Pastor Granz w Berdiansku aresztowany i Pastor Kludt w Friedenfeld aresztowany.

Skutki sowieckiej akcji antyreligijnej na terenie Białoruskiej Republiki Sowieckiej przedstawiają się jak następuje:

Empfohlene Zitierweise:

Dokument Nr. 18, in: Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941. Quellen-Datenbank. Hrsg. von Katrin Boeckh und Emilia Hrabovec. URL: <http://www.konnetz.ios-regensburg.de/dokumenteview.php?ID=18>, abgerufen am: [Abrufdatum].

Przed wojną istniało na terenie Białorusi około 120 kościołów. Od 1933 – do 1935 roku zamknięto 30 kościołów z czego 20 w ostatnim roku, co wskazuje na zaostrzenie walki przez władze administracyjne w tym okresie.

Obecnie pozostaje tam czynnych niespełna 30 kościołów. Na tę ilość kościołów, jest tylko obecnie 11 księży, z których tylko 4-ch jest w takim stanie sił fizycznych, że może spełniać swe obowiązki i obsługiwać kilka parafji.

Tylko w ciągu 2-ch ostatnich lat następujący księża zostali z Białorusi zesłani:

- ks. Puczgar Chmielewski
- „ Pietkiewicz
- „ Sobczyński
- „ Krzewicki
- „ Maciejewski
- „ Koncewicz
- „ Wyleżyński

Z innych okręgów Z.S.R.R. posiadane są następujące wiadomości:

Z Leningradu został w roku bieżącym zesłany ks. Michałow. Z tegoż miasta, w kilka miesięcy później został odwołany na skutek żądania komisarza Litwinowa ks. biskup Amoudry. Wydalenie to stało się niepowetowaną stratą dla kościołów leningradzkich. W rezultacie na Leningrad i okolice pozostaje obecnie zaledwie 2-ch duszpasterzy katolickich.

W roku bieżącym następujące kościoły leningradzkie bądź zostały zamknięte, bądź otrzymały już powiadomienie władz o decyzji ich zamknięcia:

- Kościół Niepokalanego Poczęcia N.M.P. przy ulicy 14-a Linja,
- Kościół Św. Bonifacego przy ulicy Cerkiewnej,
- Kościół w Carskiem Siole,
- Kościół Św. Stanisława.

Protestanckie kościoły św. Katarzyny i św. Anny w Leningradzie oraz kościół protestancki w Strelnie zostały zamknięte, a pastory Buchmann, Wohl, Prieb, Wagner i Simon aresztowani i zesłani.

Aresztowani również zostali w roku bieżącym:

- ks. Sebastian Sabudziński z Baku
- ks. Hieronim Cierpięto z Krasnojarska
- ks. Wierzbicki z Tambowa.

Administracja moskiewska należąca do byłej Diecezji Mohylowskiej z liczby kilkunastu parafji posiada zaledwie 2 czynne kościoły na prowincji, natomiast 7 kościołów nieobsługzonych, z powodu niemożności obsadzenia tam księży.

W obecnym czasie znajduje się na zesłaniu /w obozach zamkniętych względnie na ograniczonej wolności/ około 80 księży, z których 28 – na Wyspach Sołowieckich, 13 – w Północnym Kraju, 10 – na Syberji, 7 – w Turkiestanie i Kazakstanie oraz 22 – w różnych innych punktach Z.S.R.R.

Już powyższe choć niepełne dane pozwalają wnosić orozmiarze katastrofalnego położenia, w jakim znajduje się zarówno katolicki, jak i protestancki ruch religijny na terenie Z.S.R.R. Jak podkreślono powyżej przeciwreligijna akcja władz sowieckich dotknęła najbardziej te regiony Z.S.R.R., w których znajdują się największe supienia wiernych /zachodnie prowincje państwa/. Tam też widzimy najbardziej zastraszające jej skutki.

Reasumując, stwierdzić należy, że największe zło płynie stąd, iż nawet te nieliczne kościoły, które pozostały jeszcze czynne w Z.S.R.R. są w przeważnej ilości pozbawione kapłanów, pozostali zaś przy życiu i zdrowiu kapłani pozbawieni są świątyń, lub muszą obsługiwać tyle parafji iż nie mogą podołać swym obowiązkom duszpasterstwa. Dąży do tego celowo akcja władz sowieckich, które, po odbyciu kary zesłania przez kapłanów, osiedlają ich w miejscowościach, gdzie niema świątyń. Ponadto w skutek braku dopływu nowych sił kapłańskich /jak wspomniane w ZSRR. niema ani Seminarjów, ani Akademji duchownych/ pozostali w terenie kapłani są bądź starcami, bądź złamanymi duchowo ludźmi, w ogromnej większości, niezdolnymi do tej, wymagającej wyjątkowego poświęcenia i ofiarności pracy misyjarskiej, jakiej potrzebują wierni w Z.S.R.R. Powyższy stan rzeczy jest szczególnie zatrważający, ponieważ tylko tam gdzie jest i kościół

Empfohlene Zitierweise:

Dokument Nr. 18, in: Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941. Quellen-Datenbank. Hrsg. von Katrin Boeckh und Emilia Hrabovec. URL: <http://www.konnetz.ios-regensburg.de/dokumenteview.php?ID=18>, abgerufen am: [Abrufdatum].

Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941
Quellen-Datenbank

i kapłan parafianie skutecznie mogą być podtrzymywani na duch, gdzie natomiast nie ma kościoła lub kapłana, ludność nieuchronnie odchodzi od wiary, a tego właśnie pragną władze sowieckie.

Dn. 26.X.1935 r. /referował X. Zaleski/

Empfohlene Zitierweise:

Dokument Nr. 18, in: Konfessionelle Netzwerke der Deutschen in Russland 1922–1941. Quellen-Datenbank. Hrsg. von Katrin Boeckh und Emilia Hrabovec. URL: <http://www.konnetz.ios-regensburg.de/dokumenteview.php?ID=18>, abgerufen am: [Abrufdatum].